

Машғулияти 2.

Мавзӯи 2.

Озодии сухан vs "забони адоват"

Зермавзӯъ

- Муайян кардани ҳудуди байни "забони адоват" ва озодии суҳан: амалияи байналмилалӣ
- Зухури сензура, "забони адоват", далелҳои нақзи озодии баён дар кишварҳои Осиеи Марказӣ

Ҳамгирии фанҳо

"Қонуни конститусионӣ", "Сиёсатшиносӣ", "Конфликтология", Асосҳои рӯзноманигорӣ, "Одоби журналист", "Ахлоқи расонаӣ", "Асосҳои тафаккури интиқодӣ", "Саводи расонаӣ ва иттилоотӣ".

Ҳадафҳои машғулият

Когнитивӣ:

- донишҷӯён метавонанд мафҳумҳои "озодии суҳан" ва "забони адоват", "сензура", "дигарандешӣ", "иттилооти қалб", "экстремизм", "муноқишаи байни миллатҳо ва байниминтақавиро" муайян кунанд;
- донишҷӯён таҷрибаи байналмилалии арзёбии муҳтавои меодонанд;
- донишҷӯён таҷрибаи маҳаллии муайян кардани ҳудуди байни "озодии суҳан" ва муҳтавои манъшударо меодонанд.

Иҷтимоӣ-эмотсионалӣ:

- донишҷӯён метавонанд марзи байни озодии баён, худидоракуни ва "забони адоват"-ро дар ҳаёти худ фаҳмонанд;
- донишҷӯён таъсири "забони адоват"-ро ба ҳолати психо-эмотсионалии шахс дарк мекунад.

Рафторӣ:

- донишҷӯён метавонанд мавқеи худро оид ба озодии баён ва ҳавасмандии истифодаи нақадани "забони адоват" -ро шарҳ диҳанд;
- донишҷӯён метавонанд тасмири худро дар бораи ҳифзи озодии суҳан пешниҳод кунанд ва ҳамзамон дар муошират аз "забони адоват" истифода набаранд.

Вақти гузаронидан	1 соат 20 дақиқа
Усулҳои гузаронидан	Муҳокима, лексияи хурд, муаррифӣ, саволҳои кушода ва пӯшида, кор бо манбаъҳои иттилоотӣ.
Усулҳои арзёбӣ	Саволҳои санҷишӣ, варақаи худбаҳодиҳӣ.
Мафҳумҳои асосӣ	Озодии суҳан, озодии баён, ҳуқуқи инсон (шаҳрвандӣ, сиёсӣ, умумичаҳонӣ), конституция, сензура, низои байни миллатҳо, муноқишаи байни минтақавӣ, экстремизм, иттилооти қалб, қалбаки.
Сарчашмаҳои зарурӣ	Ҳадафҳои машғулият, ки дар намоиш нашр шудаанд ё дар флипчарт, видеопроектор, компютер, кортҳо, маркерҳо, тахтаи сафед, скотч навишта шудаанд.

Нақшаи машғулият

1. ИБТИДО

Маводи зарурӣ: Кортҳо бо калимаҳо.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор аз донишчӯён мепурсад, ки онҳо ибораҳои "озодии сухан" ва "забони адоват"-ро чӣ гуна мефаҳманд, ва сипас аз онҳо хоҳиш мекунад, ки аз ҳаёти шахсии худ ба ёд оранд ва мисолҳо оранд. Ғайр аз он, мафҳумҳои "озодии сухан ва худифода", "забони адоват", "сензура", "дигарандешӣ", "дастрасӣ ба иттилоот", "иттилооти қалб", "экстремизм", "муноқишаи байни миллатҳо ва байни минтақаҳо" баррасӣ карда мешаванд.

2. КОР БО ИТТИЛООТ

Маводи зарурӣ: қазия аз таҷрибаи байналмилали ва маҳаллӣ.

САВОЛҲО БАРОИ МУҲОКИМА:

- Ҳудуди байни озодии баён ва "забони адоват" -ро дар ИМА чӣ гуна қайд кардед? (Намунаи қазия).
- Барои чӣ, бо вучуди ҳалокати қормандон ва резонансҳои бузурги манфи дар ҷаҳон, маҷаллаи фаронсавии Charlie Hebdo интишороти игвоангези худро идома медиҳад ва дастгирии мақомотро мегирад?
- Хатари сензура ва маҳдуд кардани озодии баён ба чӣ далолат мекунад? (Дар мисоли муҳтавои кишвари донишчӯёни ҳамин курс).
- Оё дар озодии баёни номаҳдуд хатар вучуд дорад? Он аз чӣ иборат аст? (Дар мисолҳои контексти кишвари донишчӯёни курс).
- Чӣ гуна озодии сухан ва "забони адоват"-ро мувозинат кардан мумкин аст? (Дар мисолҳои контексти кишвари донишчӯёни курс).

3. АМАЛ НАМО

Маводи зарурӣ: кортҳо бо қазия/пешниҳодҳо

Усули гузаронидан.

Омӯзгор донишҷӯёнро ба муттаҳидшавӣ дар гурӯҳҳо иборат аз 3-4 нафар даъват менамояд. Сипас кортҳо бо изҳорот тақсим мекунад. Вазифаи донишҷӯён аз он иборат аст, ки изҳоротро дар "забони адоват" пайдо кунанд ва агар имконпазир бошад, онҳоро бо ибораи дигар "забони ризоият" истифода кунанд. Сипас ба гурӯҳи умумӣ пешниҳод кунед. Муҳокима кунед ва хулоса бароред.

Намунаҳои қазияҳо барои кортҳо (грамматика ва услуби муаллифони паёмҳо сабт карда шудаанд):

1. Шарҳи зери хабар дар бораи интиқоли кӯмаки башардӯстона аз ҷониби сафири ҶМЧ дар Қирғизистон, ки дар он ӯ бародарии ду халқро қайд кард: «Аз кай мо хешу табор шудем? Калигули бузург низ гуфтааст, ки чинҳо душмани аввалини қирғизҳо ҳастанд».
2. Шарҳи зери хабар дар бораи истилоҳи ҷиноии сарбоз дар Тоҷикистон барои дуздии гов: "Сарбозони бечора, онҳо гуруснаанд, дар ин кор худи фармондеҳҳо гунаҳгоранд. Нобақорон, вақте ки шумо истодед, беҳтараш, ки (шумо) мемурдед."
3. Иқтибос аз паём дар робита ба воқуниши манфии қисми русзабони корбарон дар бораи тақвияти мавқеи забони ўзбекӣ: "Онҳо то ҳол ба кишвари мо ҳамчун мустамликаҳои худ ва ба мо ҳамчун ғулом менигаранд".
4. Шарҳи як профессори донишгоҳи Қазоқистон дар шабакаи иҷтимоӣ: "... шумо занҳоро зада метавонед, баъзан лозим меояд" ва "барои бисёрзанӣ" баромад кард.

4. ХУЛОСАБАРОӢ

Бо мақсади фаҳмидани он, ки донишчӯён мавзӯи ин машғулиятро чӣ гуна фаҳмиданд, онро чӣ гуна дарк карданд, пешниҳод карда мешавад, ки усули ба номи "Дурахш" ҳамчун алоқаи бозгашт истифода карда шавад (ниг.ба Замимаи 1 "Вожаномаи таълими интерактивӣ").

Маводи зарурӣ: талаб карда намешавад.

Усули гузаронидан.

Омӯзгор дар охири машғулият аз ҳар як донишчӯ хоҳиш мекунад, ки фикри худро оид ба яке аз саволҳои додашуда (бо як ҷумла) мухтасар баён кунад:

- Дар машғулияти имрӯза барои шумо чизи аз ҳама муҳим кадом аст?
- - Муҳимтарин маҳорате, ки дар машғулияти имрӯза ба даст омадааст, кадом аст?
- - Чӣ гуна шумо дар ҳаёти худ байни озодии суҳан ва худифода ва "забони адоват" ҳудуд мегузоред?

Тавсияҳо барои омӯзгорон.

Изҳороти донишчӯёнро дигар донишчӯён муҳокима ва шарҳ намедиханд. Муаллим изҳороти донишчӯёнро бе ҳукми арзёбӣ мегузорад. Албатта, омӯзгор метавонад ба донишчӯён барои фикру мулоҳизаҳо ва ташреҳояшон ташаккур гуяд.

Шарҳи иттилоот

МУАЙЯН КАРДАНИ ҲУДУДИ БАЙНИ "ЗАБОНИ АДОВАТ" ВА ОЗОДИИ СУХАН: АМАЛИЯИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Моддаи 19-и Эъломияи умумичаҳонии ҳуқуқи инсон (ЭУҲИ) ҳуқуқи озодии афкор ва баёнро кафолат дода, онро ҳамчун як ҳуқуқи асосии инсон нишон медиҳад: "Ҳар кас ба озодии афкор ва баён ҳуқуқ дорад; ин ҳуқуқ озодии риояи озодонаи эътиқод ва озодии ҳустуҷӯ, гирифтани ва паҳн кардани иттилоот ва ғояҳоро бо ҳар роҳ ва новобаста аз марзҳои давлатӣ дар бар мегирад". Ин ҳуқуқ дар конституцияҳои кишварҳое, ки ба рушди демократӣ содиқанд, сабт шудааст. Муаллифони дастури "Равшани кардани забони адоват" (ARTICLE 19) қайд мекунанд: «Дар сатҳи инфиродӣ озодии баён калиди рушди инсон, шаъну шараф ва иҷрои он мебошад. Дар сатҳи давлатӣ озодии баён барои идоракунии давлатӣ хуб ва дар натиҷа, барои пешрафти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ муҳим аст. Ҳуқуқ ба озодии баён дорои доираи васеъ мебошад, ба монанди изҳори ақида ва ғояҳое, ки дигарон метавонанд шадидан таҳқиромез пайдо кунанд, ки метавонанд ибораҳои таъбизомезро дар бар гиранд».

Бояд дар назар дошт, ки ҳуқуқ ба озодии баён мутлақ нест ва давлат метавонад дар баъзе ҳолатҳо ин ҳуқуқро тибқи қонунҳои байналмилалӣ

ҳуқуқи инсон маҳдуд кунад. Ҳимояи шаъну эътибори ҳама бидуни таъбиз аксари посухҳоро ба "забони адоват", аз ҷумла маҳдуд кардани ҳуқуқ ба озодии баён бармеангезад. Чораҳои воқуниш ба "забони адоват", аз ҷумла манъи он, аксар вақт бо ҳимояи амнияти миллӣ, тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқи ҷамъиятӣ асоснок карда мешаванд. Аммо, вақте ки ин ҳадафҳо бо ҳадафи ҳимояи шахсонаи алоҳида аз таъбиз муқоиса карда мешаванд, чораҳое, ки ифодаро маҳдуд мекунанд, метавонанд ба осонӣ аз ҳад васеъ ва ба сӯи истифодаи моил шаванд.

Набудани таърифи ягонаи "забони адоват", дарки ҳудуди озодии суҳан ва изҳори ақида ба мубоҳисаҳои шадиди муназзам, вазъиятҳои муноқишавӣ ҳангоми бархӯрди мавқеи тафсири ин мафҳумҳо ва зухуроти онҳо ё таҳқир таҳти сарпарастии ҳимояи озодии суҳан ва мубориза бо "забони адоват" таъсир мерасонанд.

Созмонҳои байналмилалӣ василаҳои пешгирии "забони адоват"-ро таҳия мекунанд, ки ба андешидани чораҳои муассир ҷиҳати коҳиш додани суҳани нафрат бидуни таъсир ба ҳуқуқи шаҳрвандон ба озодии суҳан ва баён мусоидат мекунанд.

Созмони ARTICLE 19 (Артикл 19) "Принсипҳои Камденро оид ба озодии баён ва баробарӣ" таҳия кардааст. Ин санад маҷмӯи 12 принцип ва тавси-

яест, ки ба мусоидат ба тавофуқи ва-сеътар дар тавозуни байни эҳтироми озодии баён ва мусоидат ба баробарӣ равона карда шудааст. Принсипҳо ба фаҳмиши он асос ёфтаанд, ки озодии баён ва баробарӣ ҳуқуқҳои асосӣ мебошанд ва татбиқи онҳо барои истифода ва ҳимояи ҳама ҳуқуқҳои инсон зарур аст. Ҳангоми ин кор, принсипҳои эътироф мекунад, ки суҳанронии муайян, масалан, барқасдона барангехтани нафрати наҷодӣ, он қадар хатарнок аст, ки манъ карда шавад. Барои роҳ надодан ба суиистифода аз ин маҳдудиятҳо, қоидаҳои манъкунандаи чунин намоишҳо бояд дақиқ муайян карда шаванд.

Таҳти сарпарастии Дафтари ҳуқуқи башари СММ Нақшаи амалиёти Рабат то соли 2012 таҳия шудааст, ки дар он тест барои санҷиши шаклҳои суҳанронии дар қонуни ҷиноятӣ манъшуда мавҷуд аст. Он ба таъсиси ҳамоно сатр ё маҳдудият, ки озодии суҳан ва баён берун аз он хотима меёбад ва муҳтавои манъшуда оғоз меёбад, кӯмак мекунад.

Нақшаи амалиёти Рабат пешниҳод мекунад, ки ҳудуди баланд барои ҷорӣ кардани маҳдудиятҳо дар озодии баён ҳангоми муайян кардани барангехтани нафрат муқаррар карда шавад. Меъёри шадидият барои бартараф кардани ҳаққи аққал маънои онро дорад, ки танҳо таҳқирҳои қиддитарин ва аз ҷиҳати эмотсионалӣ таҳриқдихандаи бадбинӣ тасниф карда мешаванд. Параметрҳои имконпазири баҳодихии дараҷаи нафрат метавонанд шадидии гуфтаҳо, дараҷаи зарари баромадкунандаро ташвиқ кунанд, басомад ва шумораи изҳорот ва дараҷаи ошкорбаёниро фаро гиранд. Дар ин робита, барои муайян кардани изҳороте, ки дар

он ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ мешаванд, озмоиши 6 қисмӣ таҳия карда шуд.

1. *Матн.* Матн дар арзёбии он, ки оё изҳороти мушаххас таъбиз, душманӣ ва зӯровариро ташвиқ мекунад ва метавонанд бевосита ба ният ва / ё сабаб рабт дошта бошанд, хеле муҳим аст. Таҳлили матнӣ бояд изҳоротро дар заминаи иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҷой диҳад, ки дар вақти таҳия ё паҳн кардани изҳорот ҳуқумфармо буд.
2. *Нотиқ.* Бояд мавқеъ ё мақоми нотиқ дар ҷомеа, алаҳусус мавқеи ин шахс ё созмон дар робита бо шунавандагонии матлуби гуфтор ба назар гирифта шавад.
3. *Хоҳиш.* Моддаи 20 ПБҲШС ниятро пешниҳод мекунад. Бефарвоӣ ва беэҳтиётӣ барои татбиқи Моддаи 20, ки барои "таблиғот" ва "барангехтани бадбинӣ" ниёз дорад, заминаи кофӣ нест, на танҳо паҳн кардан. Дар робита ба ин, мақола мавҷудияти секунҷаи муносибати байни объекти гуфтор, мавзӯи гуфтор ва шунавандагонро дар назар дорад.
4. *Мазмун ё шакл.* Мазмуни нутқ яке аз объектҳои асосии баррасии судӣ ва ҷузъи асосии барангехтани кинаву адоват мебошад. Таҳлили мундариҷаи донишмандони то ҷӣ андоза мустақим ва иғвоангез будани изҳорот, инчунин баррасии шакл ва услуб, хусусияти далелҳои пешниҳодкардаи нотиқ ва тавозуни баҳс ва ғ.-ро дар бар мегирад.
5. *Дараҷаи ошкорбаёнӣ.* Ин қисмат унсурҳоро ба монанди дастрасии

баён, табиати мухотаб, аҳамият ва андозаи аудиторияро дар худ фаро мегирад. Мулоҳизаҳои минбаъда: оё изҳорот оммавӣ мебошад, ки воситаи паҳн кардани он дар ҷӣ аст. Ҳамчунин бояд инҳоро ба назар гирифт: изҳорот тавассути як варақа, тавассути паҳш дар воситаҳои ахбори оммавӣ ё тавассути Интернет паҳн карда шуд, басомад, миқдор ва фарогирии он ҷӣ гуна буд, оё шунавандагон имкони амал карданро доштанд мувофиқи даъватҳои иғвоангез, изҳорот (ё асари бадеӣ) дар доираи танг паҳн карда мешуд ва ё дастраси омма буд.

6. Эҳтимоли фарҷомҳои, аз ҷумла *ичтибнонопазири*. Таҳриқи нафрат, тибқи таъриф, ҷиноят дар ҷавона аст. Амале, ки аз ҷониби изҳорот бармеояд, барои он ки ин суҳан ҷинояткор ҳисобида шавад, набояд содир карда шавад. Аммо, то андозае, хатари эҳтимолии зарар бояд муайян карда шавад. Ин маънои онро дорад, ки судҳо бояд муайян кунанд, ки эҳтимолияти изҳорот метавонад амали воқеии зидди гурӯҳи ҳадафро ба вучуд орад ва дарк кунад, ки дар ин ҳолат бояд робитаи мустақими сабабӣ нишон дода шавад.

Усули гузаронидан.

Донишчӯён бояд ба 2 гурӯҳ муттаҳид карда шаванд, то модераторро аз байни донишчӯён муайян кунанд. Ҳар ду гурӯҳ қазияро меомӯзанд ва онро тибқи 6 меъёри Нақшаи амалиёти Рабат таҳлил мекунанд:

1. Матн.
2. Нотиқ.
3. Хоҳиш.
4. Мазмун ё шакл.
5. Дараҷаи ошкорбаёнӣ.
6. Эҳтимоли фарҷомхоҳӣ, аз ҷумла иҷтинобнопазирӣ.

Як гурӯҳи донишчӯён натиҷаҳои худро бо далелҳо барои ҳар як пункт пешниҳод мекунанд. Гурӯҳи дуввум бар зидди гурӯҳи аввал. Дар ҳолати заифӣ ё бемавқеии далелҳои гурӯҳи якум ё мувофиқат накардани онҳо, далелҳои онро пешниҳод кунед.

Мисолҳои қазия:

Блогери Русия ТiкТок Владимир Гориянов, маъруф бо номи Валодя XXL, дар канали YouTube-и худ, ба саволҳои муштарӣ дар бораи муносибати ӯ ба ҳамчингароён посух дода, гуфт: «Агар имконият медоштам (...), ҳамаи ин одамони бадбӯйро тирборон мекардам. Ман намефаҳмам, ки чаро онҳо бояд

умуман зиндагӣ кунанд». Ҳангоми интишори ин пост, блогер аз 300 то 700 ҳазор муштарӣ дар платформаҳои гуногуни шабакаҳои иҷтимоӣ дошт.

Президенти Фаронса Макрон гуфт, ки "ислом дин аст" "дар бӯҳрон қарор дорад" ва нақшаҳои саҳттар кардани қонунҳоро, ки ба мубориза бо "ҷудои-хоҳиш исломӣ дар Фаронса" нигаронида шудаанд, эълон кард. Ба гуфтаи ӯ, як қисмат, тақрибан 6 миллион нафар, мусулмононе, ки дар Фаронса зиндагӣ мекунанд, мехоҳанд "ҷомеаи зидд"-и худро ташкил диҳанд. Вай дар қатори дигар чораҳои пешниҳод мекунад, ки назорати барномаҳои таълимӣ дар мактабҳо ва маблағгузориҳои хориҷии масҷидҳои Фаронса шадидтар карда шавад.

Тавсияҳои барои омӯзгор.

Пешниҳоди донишчӯён бо мисолҳои таҷрибаи байналмилалӣ муҳим аст ва нишон медиҳанд, ки чӣ гуна худуди байни озодии баён ва забони адоват дар як кишвари мушаххас муайян карда мешавад. Баррасии таҷрибаи ИМА ва Фаронса муфид аст. Аммо диққат бояд ба таҷрибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ равона карда шавад.

Таҷрибаи ИМА

Дар соли 1977 Сол Голдстайн, наҷотёфтагони Ҳолокост, вақте фаҳмид, ки Ҳизби миллии сотсиалистии (натсисти) Амрико дар Скоки, канори шаҳри Чикаго (штати Иллинойс) раҳпаймой карданист, хашмгин шуд. Дар Скоки шумораи зиёди яҳудиён буд, ки аз онҳо шаш ҳазор нафар, ба мисли Голдстайн, аз Ҳолокост наҷот ёфтанд. Тасаввури дидани раҳпаймоии миллатгароён бо свастика аз шаҳрашон барояшон тоқатфарсо буд. Аъзои ҷамъияти яҳудиёни Скоки алайҳи Ҳизби миллии сотсиалистӣ ба додгоҳ муроҷиат карданд ва дар ҷараёни муурофия шохид шуданд. Сарфи назар аз он, ки Голдстайн ҳаёти маҳбусонро дар конслар муфассал тавсиф намуда, фаҳмонд, ки барои ӯ дидани рамзҳои Олмони фашистӣ дар парад дар шаҳри худ то чӣ андоза душвор аст, ҷомеаи яҳудиёни Скоки мақомоти шаҳр барои роҳпаймой ммонена шуда натавонианд. Ин ҳукми судиро дигарон, аз ҷумла Суди Олии ИМА, пайгирӣ карданд. Онҳо ба ғоидаи миллатгароёни сотсиалист қабул карда шуданд. Судяҳо чунин мешуморанд, ки онҳо Ҳуқуқи конститутсионии ҷимояшуда барои роҳпаймой ва ҳатто нишон додани свастика ва дигар сифатҳоро доранд.

Ислоҳи аввал ба Конститутсияи ИМА ба ҳукумати федералӣ монев шудани ҳар касро барои изҳори ақидаи худ ва ё ҷазо додани касе барои гуфтани он

манъ мекунад: "Конгресс набояд ягон қонунро қабул кунад ... маҳдуд кардани озодии суҳан ва матбуот ё ҳуқуқи мардум ба ҷамъомадҳои осоишта". Пеш аз ҳама он ҳамчун кафолати озодии баёни сиеъ ва пешгирии бастани ҳукумат ба рӯзномаҳои оппозисион қабул карда шуд, аммо бо мурури замон Суди Оли онро васеъ намуда, роҳпаймоӣ, эътирозҳо ва дигар намуҳои баёнро низ фаро гирифт. Консепсия бо изҳорот ва рафтор, ки ноҳуширо ба вучуд меоранд ва таҳқиқро дар бар мегирад, васеъ карда шуд. Ин чунин маъно дорад, ки новобаста аз он ки ягон го ягон касро ранҷонад ё ягон тасвир касро ранҷонад, тағироти аввал ҳуқуқи изҳор ва намоиш додани онҳоро муҳофизат мекунад.

Бунёдгузори ИМА чунин мешумориданд, ки роҳи ягонаи ҳифзи ҳақиқии озодӣ ҷимояи он барои ҳама, ҳатто онҳое мебошад, ки ақидашон барои бисёриҳо ғайри қобили қабул аст. Ин вақте тасдиқ шуд, ки додгоҳҳо ҳуқуқи Мартин Лютер Кинг ва ҷонибдорони ӯро барои раҳпаймой алайҳи беадолатӣ ва ҷудоихоҳии наҷодӣ дар ИМА дастгирӣ карданд. Бо вучуди муҳолифати мақомоти маҳаллӣ, суҳанронихо, тазохуроти нишаст ва тазохуроти Кинг иҷозат дода шуданд, зеро дар онҳо даъват ба хушунат набуд. Ислоҳи аввал амалҳои тарафдорони Кингро муҳофизат кард. Дар бисёр ҳолатҳо, пешгузаштаҳо муқаррар карда шуданд: шаҳрҳо ягон сабаби қонунӣ на-

доштанд, ки тарафдорони ҳаракатҳои ҳуқуқи шаҳрвандиро аз раҳпаймоӣ маҳрум кунанд, зеро барои ин танҳо ин андеша, ки раҳпаймоикунандагон ба онҳо писанд гнестанд, сабаб шуда наметавонад.

Вақте ки роҳбари ташкилоти наҷод-парастии сафедпӯсти Ку-клукс-клан дар Огайо баромад карда, хостори интиқоми сиёҳпӯстон, яҳудиён ва ҳукумати ИМА шуд, Суди Олӣ ба ҳулосае омад, ки ӯро барои ташвиқи ҳушунат ҳаёс кардан мумкин нест, зеро ӯ ба касе таҳдид накардааст. Аммо вақте ки аъзоёни Ку-клукс-клан ба як оилаи махсуси африқоӣ дар Вирҷиния таҳдид карданд, Суди Олӣ қарор кард, ки ҳимояи онҳо наметавонад ислоҳи аввалро истифода барад ва шахсони гунаҳгор бояд ба ҷавобгарӣ кашида шаванд.

Аз ин рӯ, Ислоҳи аввал ба ҳама гуфтаҳо дахл надорад. Меъёр ин аст, ки интизории оқилона вучуд дорад, ки суҳанони бадбинона боиси ҳушунат ё дигар амалҳои ғайриқонунӣ мешаванд. Дарвоқеъ, агар судҳо муайян кунанд, ки таҳдиди ғайриқонунӣ барои як шахс ё таҳрик ба зӯроварии дигарон таҳдид мекунад, чунин изҳорот боиси ба ҷавобгарӣ кашида шудани ӯянда шуда наметавонад ва ба ҳукумат фурсати ҳуқуқӣ дода мешуд, то чора андешад..

Таҷрибаи Фаронса

Charlie Hebdo (Шарли Эбдо, рус. «Ҳафтаномаи Чарли») — Маҷаллаи ҳаҷвии сиёсӣ дар Фаронса. Карикатураҳо, гузоришҳо, мубоҳисаҳо ва лағифаҳои ғайри конформистиро нашр мекунад. Вай мавқеъҳои чап ва дунявиро ишғол намуда, ҳам сиёсатмадорони фаронсаӣ ва ҳам хориҷӣ, ультра-рост, ислом ва масеҳиятро масҳара мекунад ва мунтазам боиси резонанс ва ҷанҷолҳои байналмилалӣ мегардад. Charlie Hebdo дар соли 2015 мавриди ҳамла қарор гирифт: пас аз он ки маҷалла карикатураи яке аз қормандони як созмони ифротгароӣ исломиро нашр кард, 12 қорманди он дар як дафтари Порис ҳадафи тир қарор гирифтанд. Ин қормандони маҷалларо бознадошт, онҳо нашри карикатураҳои шадид ва иғвоангезро идома медиҳанд. Моҳи октябри соли 2020 як мутаассиби 18-солаи динӣ сари муаллими таърихи мактаб Сэмюэл Патиро, ки карикатураҳои маҷаллаи Charlie Hebdo-ро дар дарси озодии суҳан муҳокима кардааст, бурид. Президентии Фаронса Эмануэл Макрон ифротгароӣ, исломгароёнро ҳимоят кард ва озодии суҳанро дар Фаронса дифоъ кард ва ваъда дод, ки мардуми Фаронса минбаъд низ аз озодии суҳан ҳимоят хоҳанд кард ва аз карикатураҳое, ки мусулмононро таҳқир мекунанд, даст нахоҳанд кашид. Ин мавқеъро сиёсатмадорони бузурги Фаронса дастгирӣ карданд ва қайд карданд, ки онҳо шахсан Макронро не, балки президенти Фаронсаро дастгирӣ мекунанд, зеро ба кишвар ва арзишҳои он ҳамла оварда мешавад.

Дар посух, бори дигар ҳамалот саросари кишварро фаро гирифт: дар Нис як муҳочим бо қорд ба як калисои кӯчак ҳамла карда ва дар Лиун бошад ба самти пешвои маъбад аз таппонча оташ кушоданд. Қисми ҷаҳони Ислом бо эътирозҳои азим алайҳи мавқеи расмӣ Порис воқуниш нишон дод, маъракаи ҷаҳонӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ оғоз ёфт: #BoycottFranceProducts ва #BoycottFrance ("бойкоти маҳсулоти фаронсаӣ" ва "бойкоти Фаронса"). Президенти Миср Абдулфаттоҳ ас-Сисӣ гуфт, ки озодии суҳан дар Фаронса бояд маҳдуд карда шавад, агар он беш аз 1,5 миллиард одамро ранҷонад: *"Мо низ чунин ҳуқуқ дорем. Мо ҳақ дорем, ки ҳиссиёт ва арзишҳои динии худро ҳимоя кунем"*.

Charlie Hebdo аз принципҳои худ дур нарафта, муқоваи шумораи навро моҳи ноябри соли 2020-ро бо карикатураи нав нишон дод: дар он раққосони бесари кабарӣ тасвир шудаанд. Дар зери карикатура чунин навишта шудааст: "Фаронса ҳамеша Фаронса хоҳад буд". Суҳангӯи ҳукумати Фаронса Габриэл Аттал гуфт, ки сарфи назар аз "кӯшиши ноором қардани вазъ ва таҳдид", Фаронса "ҳеҷ гоҳ аз принципҳо ва арзишҳои худ даст нахоҳад кашид". *"Ман эҳсоси мусалмононро дар робита бо нашри карикатураҳои пайғамбар Муҳаммад мефаҳмам, алмо ҳукумат дар паси интишори онҳо нест, ин аз ВАО-и озод ва мустақил аст, ки бо ҳукумат иртибот надоранд"* - гуфт Макрон дар мусоҳиба бо Телевизиони "Ал-Ҷазира".

Дар оғози соли 2020, коршиносони "Мақтаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ" далелҳои фишор ба озодии баёнро дар кишварҳои Осиеи Марказӣ сабт карданд - шумораи онҳо дар муқоиса бо соли 2019 бештар аз ду баробар афзудааст. Танҳо дар 4 моҳи соли 2020, 38 ҳодисаи маҳдудиятҳои гуногуни озодии баёни рӯзноманигорон, блогерҳо ва пешвоёни афкор дар Интернет ва инчунин қорбарони оддӣ ба қайд гирифта шуданд. Динамикаи ҳолатҳои таҳлилшуда дар Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон нишон медиҳанд, ки авҷи маҳдудиятҳо ва сензура ба давраи таъбиқи чораҳои ғавқулодда рост меояд.

Дар таҳлили худ коршиносони Мақтаб қайд мекунанд, ки сарфи назар аз асоснокӣ ва фаврияти чораҳои шадид алайҳи паҳншавии пандемия, як қатор тамоюлҳо таҳдидҳои ҷиддӣ ба озодии баёнро нишон медиҳанд, ки эҳтимолан пас аз карантин бардошта мешаванд.

Чораҳои ғавқулоддаи муқарраршуда ҳамчун асос барои маҳдуд кардани озодии баён ва паҳн кардани танқиди режим истифода шуданд. Тактикаи ҳукумат усулҳои гуногуни фишор ба озодии баёнро аз шомили таҳримҳо барои "барқасдона паҳн кардани иттилоӣ дурӯғ дар ҳолати ғавқулодда" то сензураи мундариҷаи "хилофи менталитети миллии мардум" ва радди аккредитатсияи рӯзноманигорон барои пандемияро дар бар мегирифт.

Хабарнигорон ба иттилоӣ расмӣ танҳо тавассути брифингҳои онлайнӣ мақомоти давлатӣ дастрасӣ доштанд ва ин омода кардани маводи муқаммал ва огоҳ кардани мардумро номумкин сохт. Дарки бӯҳрон ва пешгирии паҳншавии хабарро пандемия душвор месозад. "Зарбаи асосӣ ба ғайро оломи ҷомеаи шахрвандӣ ва қорбарон зада шуд"- хабар дода мешавад дар Таҳлили вазъият.

Ҷумҳурии Қазоқистон

Шаҳрвандони фаъол ва блогер Алнур Иляшев аз Алмаато, пойтахти ҷануби Ҷумҳурии Қазоқистон моҳи апрели соли равон тибқи Кодекси ҷиноятӣ барои "пахн кардани маълумоти бардурӯғ дар ҳолати фавқулодда" ба муддати ду моҳ боздошт шуд. Журналист Зауре Мирзахоҷаева аз Шимкент дар зери эътироф буд, ки наравад. Нисбати ӯ "барои паҳн кардани маълумоти барқасдона бардурӯғ" тафтишоти хидматӣ гузаронида шудааст. Фаълони шаҳрвандӣ Арман Хасеновро барои сабти видеоӣ дар Боздоштгоҳи муваққатии Кумитаи амнияти миллӣ ҷой доданд ва ӯро ба поймол кардани шаъну шарафи президенти аввал айбдор мекунанд.

Моҳи март соли 2020, қорбари қазоқ Диаз Молдалимов дар You Tube видеоеро нашр кард, ки аз мақомот даъват кард, ки дар бораи сарнавишти он шахсоне, ба маблағҳои ҷудошуда умед баста наметавонанд, одамоне, ки бекор мондаанд ё бо сабаби карантин ба рухсатии маҷбурӣ рафтаанд, мулоҳиза кунанд. Вай аз рӯи ин модда барои "барқасдона паҳн кардани иттилоӣ бардурӯғ" айбдор карда шуд.

Ҳамзамон, фаълони шаҳрвандӣ ва блогер Геннадий Крестянский мустақиман дар шабакаҳои иҷтимоӣ вазро дар постгоҳҳои атрофи шаҳри Алмаато, вақте ки манъи ҳаракат дар дохили шаҳр вучуд надошт, паҳн кард. Аммо, ӯро тибқи қонуни маъмури барои вайрон кардани вазъи фавқулода айбдор карданд.

Ҷумҳурии Қирғизистон

Аз ҷумлаи намунаҳои дағалонаи поймол кардани озодии баён дар давраи чораҳои фавқулодда дар Ҷумҳурии Қирғизистон, қоршиносон он аксияҳои онлайнӣ ном мекунанд, ки дар Интернет қорбарони боздоштшудаи ҳадамоти махсус навиштаҳои ва изҳороти қаблӣ худро дар видео-монологҳо рад карданд.

Дар баъзе ҳолатҳо, онҳо барои паҳн кардани иттилоӣ гӯё қалбақӣ, дар ҳолатҳои дигар, навиштани постҳои иғвоангез айбдор карда мешуданд. Пас аз суҳбатҳои пешгирикунанда, ҳар яке аз боздоштшудагон, ба гуфтаи Кумитаи давлатии амнияти миллӣ, "аз паҳн кардани маълумоти бардурӯғ тавба карданд".

Дар ин муддат 28 қорбари қирғиз боздошт шуданд, аз ҷумла табиб Бектур Апишев, ки микроблогаш дар Twitter аз воситаҳои бесифати муҳофизатии табибони беморхонааш хабар дода буд. Дар моҳи январ Элдияр Бакиров ва Ҳамидулла Узоқов аз Kloor.kg бо дархости бародари хурдии собиқ раиси Ҳадамоти давлатии гумруки Ҷумҳурии Қирғизистон Р.Матраимов ба ШКД Ош, пойтахти ҷанубии Ҷумҳурии Қирғизистон даъват карда шуданд. Довталаб хоҳиш кардааст, ки нисбати шахсоне, ки гӯё ҳонаи ӯро бо дрон ба навор гирифта, бо ин "дахолатнопазирӣ" -ро вайрон кардаанд, чора андешида шавад. Турсунбек Бейшенбеков, муҳар-

рири рӯзномаи "Чындык" (Ҳақиқат) барои бозпурсӣ ба додситонии ҳарбӣ "ба хотири як мансабдоре, ки аз соли 2016 инҷониб мавриди танқид қарор гирифтааст" даъват шудааст.

Моҳи март блогер Элмир Сидимановро "бо гумони барангехтани кинаи байниминтақавӣ (моддаи 313 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон)" барои навиштани дар шабақаҳои иҷтимоӣ ба зиндон андохтанд. Ин парванда ҳоло дар ҳолати баррасист.

Ҷумҳурии Тоҷикистон

Созмони "Шарикии байналмилалӣ оид ба ҳуқуқи инсон (ШБҲИ) ва ARTICLE 19 дар як гузориши муштарак, ки моҳи июли соли 2020 нашр шуд, намунаҳои маҳдудиятҳо ва монеаҳоеро, ки рӯзноманигорон ва расонаҳои мустақил дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дучор меоянд, пешниҳод кард.

Дар тӯли моҳҳои март ва апрели соли 2020, дар ин гузориш гуфта мешавад, ки мақомоти Тоҷикистон бо вучуди гузоришҳои расонаҳо ва шабақаҳои иҷтимоӣ, ки пандемия босуръат дар саросари кишвар паҳн шуда буданд, паҳншавии коронавирусро дар Тоҷикистон инкор мекарданд. Мақомот аз таъмини шаффофияти амалҳои худ саркашӣ карданд ва инчунин ба саволҳои рӯзноманигорон посух наоданд. Ба ҷои воқуниш ба гузоришҳои ВАО дар бораи саривақтӣ гумонбар шудани COVID-19 ва истифодаи васоити ахбори омма ҳамчун воситаи баланд бардоштани маърифат ва суҳт кардани паҳншавии вирус, мақомот ҳушдор доданд, ки онҳое, ки хабарҳои манфиро паҳн мекунанд, "ба ҷавобгарӣ

кашида хоҳанд шуд". Ҳатто пас аз тасдиқи расмӣ ҳолатҳои сирояти коронавирус дар 30-уми апрели соли 2020, мақомот васоити ахбори омма, ки маводро дар бораи вазъи COVID-19 дар кишвар нашр мекунанд, барои "паҳн кардани ваҳм" дар байни аҳолии айбдор медонанд.

Fergana.news хабар дод, ки як донишҷӯи тоҷики муқими Олмон, ки дар YouTube видеои манъи ҳиҷобро танқид карда, дар моҳи декабри соли 2018 бо ҷурми ифротгароӣ дар ватанаш ба ҷавобгарӣ кашида шудааст. Тибқи ҳамин модда, алайҳи фаъоли маъруфи ҳуқуқи башар Иззат Амон, ки дар Маскав зиндагӣ мекунад, парванда боз шудааст. Вай дар YouTube видеои "Чаро ҳукумат ҳиҷобро манъ мекунад?" сабт ва боргузори кардааст.

Ҷумҳурии Ўзбекистон

Се блогерҳои ҷавони ўзбек барои 15 рӯз боздошт ва барои "вайрон кардани қоидаҳои карантин ва авбошии майда" ҷарима баста шуданд. Онҳо дар назди муҷассамаи Амир Темур (шахсияти таърихӣ, пешвои ҳарбӣ, асри XIV) видео сабт карданд ва ин видеоро дар Интернет ҷойгир карданд. Ирина Матвиенко, блогери ўзбек ва муаллифи лоиҳаи интернетӣ "Ҳомӯш нашав", ки дар он ҳуҷҷатгузори мекунад ва хушунати марбут ба гендерро нашр мекунад, саргузашти занеро, ки дар сесолағӣ мавриди озори ҷинсӣ қарор гирифтааст, нашр кард. Мақомот фармон доданд, ки ин қисса бар хилофи "меъёрҳои ахлоқии миллӣ" аст ва нест карда шавад.

Маводи иловагӣ

1. Кожевникова Г.В. Забони адоват: типологияи хатогиҳои рӯзноманигор / Г.В. Кожевникова // Корбурди конфликтология барои рӯзноманигорон; зери таҳр. М. Григорян. - М.: Ҳуқуқҳои инсон, 2006. - С. 95-105.
2. Верховский А.М. Забони ман... Мушкилоти таҳаммулнопазирии қавмӣ ва динӣ дар ВАО-и Русия / А.М.Верховский. - М.: РОО "Маркази 'Панорама'", 2002. - 200 с.
3. Дубровский Д.В., Карпенко О.В. Забони адоват дар Интернету русизабон: маводи таҳқиқотӣ оид ба эътирофи матнҳои нафрат / Д.В. Дубровский, О.В. Карпенко. - СПб: Нашри Донишгоҳи Аврупо дар Санкт-Петербург, с. 2003. - 72.
4. Евстафьева А.В. Дар бораи баъзе аломатҳои лингвистии "забони адоват" дар усулҳои манипулятивӣ дар воситаҳои ахбори омма / А.В.Эвстафьева // Ахборотномаи Донишгоҳи Бошқирдистон. - Ҷилди 13. - Но 4. - 2008. - С. 994-996.

Рӯйхати манбаъҳо

1. Эълонияи умумии ҳуқуқи инсон. // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
2. Паймони байналмилалӣ оиди ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ. // URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
3. Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence. [Тарҷума: Нақшаи амалиёти Рабат як воситаи амалии мубориза бо барангехтани кинаву адоват мебошад. Дар ҷаласаи Идракунии СММ оид ба ҳуқуқи инсон (ИКОҶИ) дар Рабати (Марокаш) моҳи октябри соли 2012 қабул шудааст]. // URL: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf
4. Шарҳи "забони адоват": Дастури амалӣ. Нашри соли 2015, – ARTICLE 19, 2019 г. // URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf
5. Стратегия ва нақшаи амали Созмони Милали Муттаҳид барои мубориза бо суҳанони нафратовар. // URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_RU.pdf

6. Принципҳои Камден оид ба озодии баён ва баробарӣ, — ARTICLE 19, 2009. // URL: <https://clck.ru/Tpegd>
7. Озодии сухан дар муқобили забони адоват. [Манбаи электронӣ: ShareAmerica] // URL: <https://share.america.gov/ru/свобода-слова-против-языка-вражды>
8. Таҳлили вазъ: Маҳдудиятҳои озодии баён аз ҷониби мақомоти Осиёи Марказӣ дар давраи пандемия оқибатҳои дарозмуддат доранд. [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ] // URL: http://www.camediators.net/ru/ru_news/5370-ogranichenie-svobody-vyrazheniya-v-period-pandemii-budet-imet-dolgosrochnye-posledstviya.html
9. Озодии баён дар Осиёи Марказӣ: Тамоюлҳо ва хусусиятҳои минтақавӣ: Ҳисоботи солона. [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ, 2019] / URL: www.camediators.net
10. Мониторинги забони адоват дар шабакаҳои иҷтимоии Қазоқистон, - МБР Medianet, 2017. // URL: https://www.academia.edu/35894758/Мониторинг_языка_вражды_в_социальных_сетях_в_Казахстане_2017.
11. Нархи сукут дар муқоиса бо нархе, ки шумо бояд барои изҳори ақидаатон пардохт кунед. Озодии ВАО дар Тоҷикистон, IPHR, Article 19, Июль 2020. // URL: <https://www.iphronline.org/wp-content/uploads/2020/07/RU-Media-Report-TJ.pdf>
12. "Онҳо намоён нестанд, аммо онҳо ҳамеша дар ин ҷо ҳастанд". Сензура ва озодии ВАО дар Ўзбекистон, — Human Rights Watch, 2018, // URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/5ae3310c4.pdf>
13. Тоҷикистон: Маҳдудияти озодии ВАО дар давраи пандемияи COVID-19 шадидан эҳсос мешавад. / URL: <https://www.iphronline.org/tadzhikistan-ogranicheniya-svobody-sredstv-massovoj-informatsii-naibolee-ostro-oshhushhayutsya-vo-vremya-pandemii-covid-19.html>
14. Сухани нафратомез дар гуфтугӯи пеш аз ва баъд аз интихоботи Ҷумҳурии Қирғизистон. Ҳисоботи ниҳой, 4.12.с.20 [Манбаи электронӣ: Мактаби сулҳсозӣ ва технологияҳои расонаӣ дар Осиёи Марказӣ]. // URL: <http://www.camediators.net/ru/issledovaniya/media-monitoring/>